

Pokret Polet-Policy Brief

Organizacija: Gender Knowledge Hub

Autorka: Jana Pavlović

Datum: 16. avgust 2024

Menstrualna pravda u Srbiji – prepoznavanje potreba žena i adolescentkinja kroz javne politike

Kratak sažetak nalaza - Menstrualno siromaštvo je složen i višedimenzionalan problem koji ima ozbiljne posledice po fizičko, psihičko, društveno i ekonomsko blagostanje adolescentkinja i žena, kao i po njihovo planiranje porodice i ali i širu životnu okolinu. Uprkos tome, ono još uvek nije adekvatno istraženo, niti adresirano kroz propise i dokumente javnih politika u Republici Srbiji. Problemu je neophodno pristupiti postupno i sistematski. Najpre je potrebno pristupiti rešavanju problema na lokalnom nivou i to za najugroženije grupe - adolescentkinje koje žive u uslovima siromaštva. Pilot model, predložen na osnovu rezultata istraživanja podrazumeva 1) pripremu i usvajanje lokalnih propisa koji se tiču menstruacije, 2) obezbeđivanje adekvatnih menstrualnih proizvoda, 3) unapređenje higijenskih uslova u školama, 4) informisanje učenica i njihove neposredne okoline o menstruaciji i potrebnim uslovima za očuvanje menstrualne higijene, i 5) kampanju u cilju destigmatizacije menstruacije. Monitoring ovog pilot projekta trebalo bi da pruži potporu za obuhvatnije rešenje problema.

Opis problema

Menstrualno siromaštvo je nedostatak 1) dovoljne količine čistih, bezbednih i udobnih menstrualnih proizvoda, 2) higijenskih uslova za menjanje, ispiranje, sušenje i odlaganje tih proizvoda, 3) obrazovanja o menstruaciji i načinima održavanja zdravog menstrualnog ciklusa, i 4) slobode od stigme koja postoji oko menstruacije^{1,2}. U naročitom riziku od menstrualnog siromaštva su adolescentkinje^{3,4} koje inače žive u uslovima siromaštva⁵. Ovaj problem pretili da ugrozi njihovu fizičku, mentalnu i socijalnu dobrobit – češće su izložene urogenitalnim infekcijama⁶; često odsustvuju iz škole ili čak napuštaju školovanje^{7,8,9,10}; povlače se i iz društvenih okupljanja; u povećanom su riziku od seksualnog uznemiravanja i stupanja u maloletnički brak¹¹. Zanemarivanje problema menstrualnog siromaštva, pored individualnih, ima i šire društvene implikacije – problem u oblasti menstrualnog zdravlja može da bude i indikator lošeg reproduktivnog zdravlja i problema sa plodnošću, što ugrožava planiranje porodice¹² (ovo predstavlja naročit problem u državama sa negativnim prirodnim priraštajem poput Srbije); žene ne mogu u potpunosti da doprinesu ekonomskom rastu društva kroz učešće na tržištu rada; nedostatak uslova za adekvatno odlaganje otpada ima posledice po životnu okolinu¹³.

Analiza konteksta i postojećih dokumenata javnih politika

O menstrualnom siromaštvu se do skora nije govorilo, o potrebama žena koje su povezane sa menstruacijom se ne razgovara, i one su podrazumevane. Menstruacija je širom sveta i kroz istoriju smatrana prljavom, a u nekim delovima sveta i opasnom, isključivo privatnom stvari o kojoj ne treba javno da se diskutuje, i uz to, isključivo ženskim problemom¹⁴. U Republici Srbiji još uvek nije sprovedeno sveobuhvatno istraživanje o rasprostranjenosti menstrualnog siromaštva. Pokazuje se da 26% ispitanih studentkinja mora da bira između menstrualnih proizvoda i osnovnih životnih potreba¹⁵, a 2022. godine žene su izdvajale oko 8000 dinara godišnje samo na menstrualne proizvode¹⁶ (žene zarađuju 8.8% manje od muškaraca, teže se zapošljavaju i lakše dobijaju otkaz¹⁷). PDV na menstrualne proizvode u Srbiji iznosi 20%, što ga čini drugim najvišim u regionu (jedino Mađarska ima viši - 27%). Tokom pandemije virusa COVID-19 problem se dodatno pogoršao^{18,19}. Menstrualno siromaštvo nije predmet propisa u Republici Srbiji, niti dokumenata javnih politika i do sada nisu bile prepoznate njegove posledice po zdravlje, mobilnost, socijalnu uključenost, opštu bezbednost i obrazovanje žena. Međutim, zakonski osnov za aktivnosti usmerene na smanjenje menstrualnog siromaštva postoji i predstavlja pitanje u sektoru javnog zdravlja, socijalne zaštite, strukturne diskriminacije, rodne ravnopravnosti i smanjenja siromaštva.

Ključni i alternativni predlozi rešenja sa obrazloženjem

Pošto u Srbiji još uvek ne postoji dovoljno praktičnih rešenja za sveobuhvatno rešavanje problema menstrualnog siromaštva, neophodno je da se u prvoj fazi testiraju različite mere podrške populaciji koja se nalazi u najvećem riziku. Potrebno je najpre i prioritarno sprovesti pilot model kojim će menstruacija postati predmet relevantnih propisa, i kojim će se osigurati 1) dostupnost menstrualnih proizvoda za adolescentkinje iz ranjivih grupa, starosti 12-18 godina kako bi svoju pažnju mogle da usmere na sopstvenu dobrobit, 2) unapređenje higijenskih uslova u školama za menjanje, ispiranje i sušenje menstrualnih proizvoda, 3) osnovno obrazovanje o menstruaciji devojčica i njihovog najbližeg okruženja kako bi se redukovao distres i strah koji osećaju i 4) razgovor o menstruaciji lišen srama kako bi slobodno i bez stida mogle da definišu svoje potrebe i traže svoja prava. Ovaj model neophodno je testirati i evaluirati u određenom vremenskom periodu. Rešenje problema uključuje aktere iz različitih sektora: zdravstva, socijalne politike, obrazovanja, ali i širu javnost i najbliže okruženje adolescentkinja koje se nalaze u riziku od menstrualnog siromaštva.

Preporuke za izmene javnih politika:

1. Priprema i usvajanje lokalnih propisa koji se tiču menstruacije

Gradska uprava za zdravstvo Grada Novog Sada treba za Skupštinu Grada Novog Sada da pripremi tekst Odluke o (privremenoj, u dogovorenom vremenskom roku tokom trajanja perioda testiranja ove mere) dodeli besplatnih menstrualnih proizvoda na mesečnom nivou za adolescentkinje, uz konsultacije sa predstavnicima gradske uprave za socijalnu i dečiju zaštitu i gradske uprave za finansije Grada Novog Sada do novembra 2024.

2. Obezbeđivanje udobnih i adekvatnih menstrualnih proizvoda za adolescentkinje u riziku od siromaštva uzrasta 12-18 godina

Kuća rodni znanja i politika treba da predloži rešenje za distribuciju menstrualnih proizvoda. Rešenje treba da bude podržano 1) analizom troškova i koristi kojom će se sagledati prednosti i nedostaci načina distribucije i nabavke menstrualnih proizvoda, uključujući i održivost odnosno zaštitu životne sredine, cenu, podršku ženskom preduzetništvu i drugi socio-ekonomski benefiti, ali i adekvatnost u odnosu na potrebe ciljne grupe; 2) poštovanjem principa dobre prakse datih u Poglavlju 5 ovog Dokumenta. Na osnovu istraživanja i konsultacija sa ciljnom grupom definisano je da distribucija besplatnih menstrualnih proizvoda može da se organizuje na nekoliko načina: preko Centra za socijalni rad, preko škola, uz podršku zdravstvenih medijatorki i organizacija civilnog društva koje rade sa ciljnom grupom.

Kuća rodni znanja i politika u saradnji sa *Centrom za socijalni rad*, za potrebe ostvarenja dugoročnog cilja, tj. obezbeđivanja besplatnih menstrualnih proizvoda za sve adolescentkinje i žene do 50 godina koje primaju socijalnu pomoć, tj. materijalno su ugrožene, treba da izračuna broj potencijalnih korisnika koje zadovoljavaju ove kriterijume, na godišnjem nivou.

Pored aktivnosti na lokalnom nivou usmerenih ka specifičnoj ciljnoj grupi potrebno je na republičkom nivou smanjiti Porez na dodatnu vrednost (PDV) na menstrualne proizvode. Smanjenjem ovog poreza i eventualnim smanjenjem akciza, menstrualni proizvodi će se učiniti pristupačnijim. Smanjenje PDVa bi bilo i značajna politička poruka o prepoznavanju potreba žena i rodno odgovorne fiskalne politike. Smanjenje PDVa bi uključivalo izmene zakona ili specifične uredbe Vlade kojom se ovo uređuje.

Preporuke za izmene javnih politika:

3. Unapređenje higijenskih uslova u školama za bezbedno menjanje i odlaganje menstrualnih proizvoda, uključujući privatnost, vodu, sapun, ubruse i kante za otpatke

Sanitarna inspekcija AP Vojvodine treba da ispita uslove u osnovnim i srednjim školama za održavanje menstrualne higijene, kao i koje bi izmene bile potrebne da bi se uslovi unapredili.

U saradnji sa školskom upravom i srednjim školama potrebno je unaprediti uslove u izabranom broju škola u saradnji sa učenicama i rukovodstvom škole, i uz podršku međunarodnih organizacija, kao što je UNICEF tako da zadovoljavaju sledeće uslove: 1) toaleti treba da budu odvojeni za dečake i devojčice, sa zasebnim ulazima, i ključaonicama na unutrašnjim vratima; 2) treba da postoji veći broj toaleta za devojčice nego za dečake zbog razlika u njihovim potrebama; 3) pristup vodi i sapunu, kantama za otpatke i ogledalu i u samim kabinama; 4) dobro osvetljenje, kuke za odlaganje stvari i dobru ventilaciju; 5) pristup za osobe sa invaliditetom; 6) redovno održavanje.

4. Informisanje učenica ka, roditelja, nastavnica ka i osoblja u srednjim i osnovnim školama o potrebnim uslovima za očuvanje i unapređenje menstrualne higijene i edukacija devojčica uzrasta od 12-18 godina o menstruaciji

Institut za pedagoška istraživanja treba da ispita informisanost o menstruaciji adolescentkinja, adolescenata, njihovih roditelja, nastavnika_ca i osoblja u osnovnim i srednjim školama kako bi se stekao uvid u to kako strukturisati edukativne programe.

Treneri_ke i edukatori_ke nastavnika_ca treba da organizuju seminare koji će osposobiti nastavnike_ce da podučavaju učenice_ke o menstruaciji, integrišući je kao temu u svoje predmete (pre svega, Biologija, Fizičko vaspitanje, Građansko vaspitanje, ali i ostale) tako što će im pružiti relevantna znanja, otvoriti prostor za razgovor o ovoj temi i njihovim nesigurnostima i ohrabriti ih.

Nadležne organizacije civilnog društva (npr. Kuća rodni znanja i politika, Centar za devojke, BeFem, Centar za ženske studije...) u saradnji sa učeničkim parlamentima i nastavnicima_ama treba da organizuju edukacije učenica_ka o menstruaciji kroz radionice i pisane i ilustrovane vodiče u cilju informisanja, ali i detabuizacije i normalizacije menstruacije kao teme u javnom prostoru, uključujući i obrazovne institucije. Radionice bi mogle da se organizuju nekoliko puta godišnje i da uključe distribuciju informativnog materijala, prilagođenog uzrastu, kao i osobama koje nemaju menstruaciju - muškarcima i adolescentima.

5. Kampanja u cilju destigmatizacije menstruacije

Kuća rodni znanja i politika treba da nastavi proces javnog zagovaranja za usvajanje date odluke i izdvajanje potrebnih sredstava iz budžeta Grada, u toku 2025. godine. U okviru kampanje javnog zagovaranja potrebno je i medije, odnosno, širu javnost informisati o inicijativi i rezultatima. Takođe, potrebno je raditi na jačanju savezničke mreže i uključiti druge relevantne zainteresovane strane poput omladinskih organizacija (npr. Krovna organizacija mladih Srbije), udruženja koja zastupaju ciljnu grupu, državnih aktera, potencijalnih donora.

Kuća rodni znanja i politika, ali i druge organizacije civilnog društva u Srbiji i regionu koje sprovode kampanju o menstrualnom siromaštvu i menstrualnoj pravdi treba u svoje kampanje da uključe promotivni materijal koji bi se distribuirao u srednjim i osnovnim školama (višim razredima), ali i u javnom prostoru, na bilbordima, u medijima i na društvenim mrežama, kao i radionice sa devojčicama i devojkaama koje bi ujedno bile i prilika za osnaživanje i edukaciju o reproduktivnom zdravlju. Dobru priliku za redovno održavanje ovakvih radionica predstavljaju Svetski dan žena (8. mart), Svetski dan voda (22. mart), Svetski dan menstrualne higijene (28. maj), Svetski dan devojčica (11. oktobar).

Preporuke za izmene javnih politika:

6. Monitoring

Neophodno je redovno pratiti da li i ako da, na koji način predloženi model utiče na stavove, uverenja, ponašanja i šire ishode kako bi se procenio doprinos modela i stekao uvid u to kako ga poboljšati u budućnosti. Kako u institucijama još uvek ne postoji dovoljna spremnost i proceduralni, odnosno, okvir javnih politika koji bi ovo osigurao, saradnja organizacija civilnog društva sa institucijama u oblasti javnog zdravlja, obrazovanja, socijalne zaštite, omladinske politike, ostaje neophodna i u delu monitoringa. U tom smislu praćenje može biti osigurano kroz periodične sastanke, prikupljanja podataka i konsultacije sa ciljnim grupama kako bi se nalazi dalje uključivali u programe javnih politika na različitim nivoima.

Reference

1. Poirier, P. (2019). *Guidance on Menstrual Health and Hygiene* (1st ed.). UNICEF. <https://www.unicef.org/media/91341/file/UNICEF-Guidance-menstrual-health-hygiene-2019.pdf>
2. Geng, C., & Yockey, K. (16.9.2021). What to know about period poverty. Medical News Today. <https://www.medicalnewstoday.com/articles/period-poverty> (Poslednji put pristupljeno 27.6.2024)
3. Chebii, S. J. (2012). Menstruation and education: How a lack of sanitary towels reduces school attendance in Kenyan slums. *A Journal on African Women's Experiences*, 2(1), 27-31.
4. Sood, S., Stevens, S., Okumura, M., Hauer, M., & Ramaiya, A. (2022). A systematic review of menstrual health and hygiene management (MHM) as a human right for adolescents girls. *International Journal of Sexual Health*, 34(3), 483-502.
5. Crichton, J., Okal, J., Kabiru, C. W., & Zulu, E. M. (2013). Emotional and psychosocial aspects of menstrual poverty in resource-poor settings: a qualitative study of the experiences of adolescent girls in an informal settlement in Nairobi. *Health care for women international*, 34(10), 891-916.
6. <https://www.unfpa.org/menstruationfaq#Period%20Poverty> (Poslednji put pristupljeno 27.6.2024)
7. Kuhlmann, A. S., Henry, K., & Wall, L. L. (2017). Menstrual hygiene management in resource-poor countries. *Obstetrical & gynecological survey*, 72(6), 356-376.
8. Tegegne, T. K., & Sisay, M. M. (2014). Menstrual hygiene management and school absenteeism among female adolescent students in Northeast Ethiopia. *BMC public health*, 14, 1-14.
9. Rao, A. (2023). Tackling menstrual poverty: a substantive equality approach to the right to Education. *Journal of International Women's Studies*, 25(4)
10. Khan, M. M. (27.5.2022). Menstrual health and hygiene: What role can schools play?. World Bank. <https://blogs.worldbank.org/education/menstrual-health-and-hygiene-what-role-can-schools-play> (Poslednji put pristupljeno 18.3.2024)
11. <https://www.unfpa.org/menstruationfaq#Period%20Poverty> (Poslednji put pristupljeno 27.6.2024)
12. Isto
13. <https://www.worldbank.org/en/topic/water/brief/menstrual-health-and-hygiene> (Poslednji put pregledano 9.3.2024)
14. <https://www.unfpa.org/menstruationfaq#Period%20Poverty> (Poslednji put pristupljeno 27.6.2024)
15. Mirić, J, Sekulić, M, Mrdalj, J, Jankov, D, Matić, S, Marković, D. (2021). Izveštaj o sprovedenoj anketi - Inicijativa za besplatne menstrualne proizvode na Filozofskom fakultetu. https://www.ff.uns.ac.rs/uploads/files/Fakultet/Sednice%20NNV/2021/10sednica2021/23_Zenska%20inicijativa_izvestaj.pdf
16. Stevanović, K. (17.11.2022). Srbija, žene i menstruacija: Koliko su poskupeli ulošci i tamponi. BBC News na srpskom. <https://www.bbc.com/serbian/lat/srbija-63654490>
17. Žene i muškarci u Republici Srbiji. (2020). Republički zavod za statistiku. https://www.stat.gov.rs/media/5806/zim-u-rs-2020_webopt.pdf
18. <https://www.globalmenstrualcollective.org/> (Poslednji put pristupljeno 9.3.2024)
19. <https://ureport.in/opinion/4258/> (Poslednji put pristupljeno 9.3.2024)

Ovaj dokument objavljen je u okviru programa podrške javnom zagovaranju Pokret Polet koji finansira Evropska unija, a sprovodi Trag fondacija u partnerstvu sa Centrom za socijalnu politiku i u saradnji sa Koalicijom za razvoj solidarne ekonomije - KoRSE.

Za sadržinu dokumenta isključivo su odgovorni Trag fondacija, Centar za socijalnu politiku i Koalicija za razvoj solidarne ekonomije i ta sadržina nipošto ne izražava zvanične stavove Evropske unije.

Referenca na ovaj dokument: Trag popunjava

**POKRET
POLET**

**#EY
ZA TEBE**

**POKRET
POLET**

**#EY
ZA TEBE**